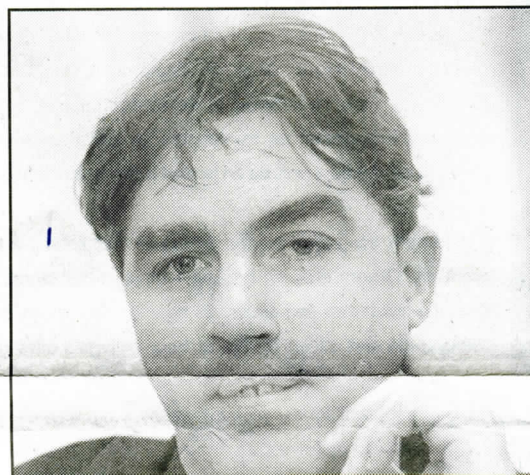

„Laan, Kornelis ter-, geb. 1871 te Slochteren, schoolhoofd te Delft, 1901-'37 S.D. lid van de Tweede Kamer, burgemeester van Zaandam, 1914-'37. Schrijver van het Nieuw Groninger Woordenboek en van de Groninger en Nederlandse Overleveringen, Bekn. Encyclopedie, Woordenboek der Vad. Geschiedenis, der Folklore, der Ned. Letterkunde en der Aardrijkskunde van Nederland. Verder op Groninger gebied: Groningen voor honderd jaar (folklore), Prophecy van Jaarfke; Olipodrigo of het Mallekostersboekje; de Riekdom van de Grunneger Toal; Humor in Grunnegerlaand; de Middeleeuwse Legenden uit Groningerland; 1949; Groningen voor een eeuw (geschiedenis); Fransen en Kozakken; de Boer in de Groninger Letteren, 1949; Hoezen van Gruindiek, 1951; Groninger Woordenboek, 2e druk, 1952; Groninger Spraakkunst, 1953. Ter Laan is sedert 1930 voorzitter van de Alg. Ver. Grunnen en sedert 1949 redacteur van Dörp en Stad. Voor zijn Groninger werk verwerf hij een zilveren anjer van Prins Bernhard.”

Nieuwe Groninger Encyclopedie o Twaalfhonderd p

▲ Harm van der Veen: „We gaan nog steeds uit van zijn uitgangspunten.”

geldschietters en subsidiënten konden worden overtuigd van het welslagen van het project.

Deze keer lieten de initiatiefnemers zich weer uit het veld slaan. De contacten bestaan. De zaak kwam in een stroomvloedige toestand toen de provincie Groningen afgelopen september bekend maakte een bedrag van anderdduizend gulden beschikbaar te stellen.

Speurtocht

Archivaris dr. P. Brood nam samen met de bibliotheek de naam van de 'Groninger Encyclopedie'-Project het paard bij de teugels en gaf de slag. Prof. Huussen en dr. Van der Kooij werden gevraagd om weer mee te willen doen. Ze wilden ze wel. Ze gaven zelfs toestemming voor gebruik te maken van de zeer uitgebreide literatuuronderwerpen die ze in de jaren tachtig samen hadden samengesteld. Het duurde even

giro-1 rojekt met paard bij de teugers en gr...
de slag. Prof. Huussen en dr. Van der Kooi
den gevraagd om weer mee te willen doen
wilden ze wel. Ze gaven zelfs toestemming
bruik te maken van de zeer uitgebreide lijst
onderwerpen die ze in de jaren tachtig al
den samengesteld. Het duurde even voor
die goed opgeborgen lijst werd gevonden
nieuwe archieven van Cascade. Maar na
speurtocht kwam de informatie boven wa

Er kon worden gewerkt. Ter versterking
de redactie werden andere deskundigen
getrokken, die ieder zelf ook met mensen
men die een bijdrage zouden kunnen leveren.
De club groeide behoorlijk. Inmiddels zijn er
zo'n honderd mensen hun tijd in het proje

Een van de redactieleden is Harm van
Veen uit Veendam. De voormalige docent
schiedenis aan de lerarenopleiding Ubbob
mius in Groningen neemt de Groninger B
ging, de streekcultuur en de Groninger str
taal voor zijn rekening. Van der Veen, die a
groot aantal artikelen en publicaties op
naam heeft staan en meerdere boeken ov
Groninger geschiedenis heeft geschreven,
het van belang dat de boeken er komen.
Laan' is nauwelijks nog te krijgen. Bover
mis je in die boeken de ontwikkelingen d
laatste vijftig jaar hebben plaatsgevon
Van der Veen breekt wel een lans voor Ter
„We gaan nog steeds uit van zijn uitgangs
ten. Hij heeft belangrijk werk verricht
streekhistorisch en folkloristisch gebied
maken alleen een andere keuze van de on
werpen.”

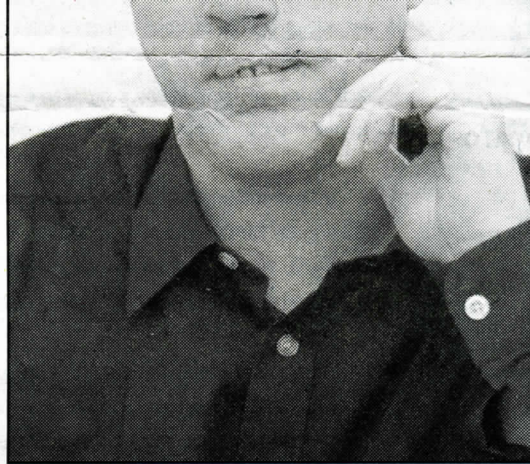
Bevlogen

Een dergelijke redactie stond Kornelis ter
niet ter beschikking, hij moest het groten
alleen doen. Uiteraard had hij zijn mens
wie hij een beroep kon doen, maar het
werk deed hij zelf. Dat hij zoveel boeken p
ceerde, vol met gemakkelijk toegankelijke
tenswaardigheden, had alles met zijn jeug
opvoeding te maken. De bevlogen SDAP'e
in 1871 werd geboren als zoon van een
boer, zag kans zich op te werken door ha
werken en te studeren. Omdat hij goed ko
ren, gaven zijn ouders toestemming om d
studeren. Hij mocht onderwijzer worde
werd later uit volle overtuiging socialist. V
zoals hij het zelf ooit zei: „Een onderwijze
hoort socialist te zijn, want hij ziet alle elle

In 1914 werd hij de eerste 'rode' burger
ter van Nederland. Hij zat toen al een a
jaren namens het district Hoogezand i
Tweede Kamer. In 1937 nam hij op 65-j
leeftijd met grote tegenzin afscheid van de
tiek. Hij moest wel, de SDAP had beslo
Kamerleden op 65-jarige leeftijd moeste
rug treden. De zeer energieke Ter Laan z
Tweede Kamer en het burgemeesters
vaarwel, ging met pensioen, en stortte zich
ledig op zijn allergrootste hobby: de gesch
nis van Groningen. Behalve de encyclo
verschenen er na zijn pensionering vijf
schillende woordenboeken en allerhand
blicaties. Stilzitten kon hij niet. Tot op zeer
leeftijd bleef hij schrijven. Op zijn negen
kwam er zelfs nog een boek uit over de ges
denis van Slochteren.

Multatuli

Het laatste boek dat onder zijn naam vers
was het 'Woordenboek op Multatuli', dat
jaar geleden, dertig jaar na zijn dood, bij
Uitgeverij uitkwam. Voor de socialist Ter

▲ Gerben de Vries. „Met de feiten nam hij het soms niet zo nauw.”

Foto: Harry Tielman

niën. Het nieuwe naslagwerk wordt een weten
schappelijk verantwoord werk, vertelt de histo
ricus. Toch zullen de boeken meer bieden dan
een droge opsomming van feiten. „Het wordt
een zeer herkenbaar Gronings product, waar
veel mensen zich mee kunnen identificeren.”
Uiteraard komen de geschiedenis en de cultuur
van stad en provincie Groningen uitgebreid aan
bod. Ook de geografie en de economie worden
helder belicht. „Ons doel is alles in een zo hel
der en bondig mogelijke schrijfstijl te bren
gen.”

Hoofdbreken

Omdat het ondoenlijk is, om de zoveel jaar een
herziene versie van de encyclopedie uit te
brengen, kost het de redactie de nodige hoof
breken een scheidslijn te trekken tussen wat
wel en wat niet mee kan.

„Over Ede Staal en FC Groningen bestaat ui
terdaard geen twijfel. Maar wat te doen met bij
voorbeeld Wia Buze, die nu heel populair is?
Weten de mensen over vijf jaar ook nog wie ze
is, of is ze dan toch alweer lang en breed verge
ten? Want één ding staat vast: de encyclopedie
moet zeker een jaar of dertig, veertig meekun
nen.”

Het idee een herziene versie van 'Ter Laan' of
een compleet nieuw naslagwerk uit te brengen,
bestond al langer. Maar al die plannen liepen op
niets uit.

In 1989 leek het erop dat het eindelijk zou
lukken. Uitgeverij Wolters Noordhoff in Gron
ningen had wel oren naar het idee. Maar liefst
1200 pagina's dik moest het worden en voor de
redactie waren drie hooggeleerde zwaarge
wichten aangezocht: hoogleraar moderne ge
schiedenis prof. dr. A.H. Huussen jr. van de
Rijksuniversiteit Groningen, dr. J. van der Kooi,
docent aan het Nedersaksisch Instituut, en
rijksarchivaris dr. F.C.J. Ketelaar. Hoewel het
nodige werk al werd verzet, kwam het project
niet van de grond. De initiatiefnemers kregen
de financieën niet rond. Het plan verdween in
de ijskast, om er vijf jaar later weer uit te wor
den gehaald.

Het Rijksarchief en de Groningse uitgeverij
Regio-PRojekt staken de koppen bij elkaar en
besloten de uitdaging aan te nemen. Nog voor
het officiële afscheid van Henk Vonhoff als
commissaris van de Koningin van Groningen, in
1996, moest het klaarliggen. Dát was iets te
hoog gegrepen. Het bijzondere afscheidsca
deau voor Vonhoff kwam er niet. De voorberei
dingstijd bleek veel te kort. En aangeschreven

Zo schrijft de 'groot zoon van het Gron
ingerland' over zichzelf in de door
hem in 1954-1955 uitgegeven Gron
inger encyclopedie. Vele tientallen boeken
zouden er onder zijn naam nog verschijnen: om
precies te zijn honderdenéén. Maar het meest
vermaard werd de duizendpoot uit Slochteren
in het Noorden toch wel met zijn Groninger Enc
yclopedie.

Door **Pieter Broesder**

Hoewel, vermaard? Behalve liefhebbers van
Groningana schijnt niemand meer weet te heb
ben van Ter Laan. In Slochteren herinneren al
leen een erezuil en een bankje nog aan de be
vlogen schrijver en overtuigd socialist. Het een
voudige monumentje staat naast café-restaurant
De Driesprong aan de Hoofdstraat. Ter
Laans hoofd, een inktpot, ganzenveer en vel
perkament, uitgevoerd in brons. Het is in 1957
opgesteld 'op de 80e verjaardag van K. ter Laan.
Van de Alg. Verainen Grunnen, Slochter 8-7-
1951'.

Ook in de te verschijnen Nieuwe Groninger
Encyclopedie, die binnen enkele jaren in de
boekhandel moet liggen, komt Ter Laan er be
kaaid van af. De man die het als zijn taak zag 'de
rijkdom van het Groningerland uit te stallen als
een doorlopende tentoonstelling' kan er niet
meer mee door. „Hij bleek niet altijd even pre
cies. Met de feiten nam hij het soms niet zo
nauw. Met als gevolg dat zijn encyclopedie tal
van gebreken kent,” vertelt de 37-jarige histo
ricus Gerben de Vries, die door uitgeverij Regio-
PRojekt in Groningen is aangetrokken als bu
reaucoördinator.

2000

„Ter Laan verzamelde alles wat hij tegenkwam.
Hij was gauw tevreden en controleerde niet al
zijn bronnen. We hebben de 'Ter Laan' bewust
niet als basis voor de nieuwe encyclopedie ge
bruikt. Er zitten te veel fouten in en zijn opzet is
niet de onze.”

De Nieuwe Groninger Encyclopedie komt uit
in drie delen en zal naar schatting 1200 bladzij
den tellen. Een groot aantal foto's, kaarten en
ander beeldmateriaal dient ter illustratie. De
voorlopige oplage bedraagt tweeduizend
exemplaren. Nog voor het jaar 2000 moet het
eerste deel klaar zijn. De samenstellers, die pas
onlangs met het eigenlijke werk zijn begonnen,
staan dus onder behoorlijke tijdsdruk. In be
trekkelijk korte tijd moeten ze een naslagwerk
samen zien te stellen dat én wetenschappelijk
verantwoord is én toegankelijk voor een breed
publiek.

„De redactie heeft zich tot doel gesteld op 1
april 1999 een drukproef klaar te hebben. Dat
geeft ons nog vijf maanden de tijd de encyclo
pedie op fouten na te zien,” zegt De Vries. Zelf
heeft hij onder meer een boek over de geschie
denis van de Drentse gevangenis Veenhuizen
op naam staan. Momenteel werkt hij ook nog
aan een boek over vierhonderd jaar veenkolo

Over Ede Staal bestaat geen twijfel, maa

edie op andere koers dan 'de' Ter Laan

d pagina's Groningen

AE 45

Drents
Groningse
Dagbladen

Zaterdag
6 december
1997

Naslagwerk

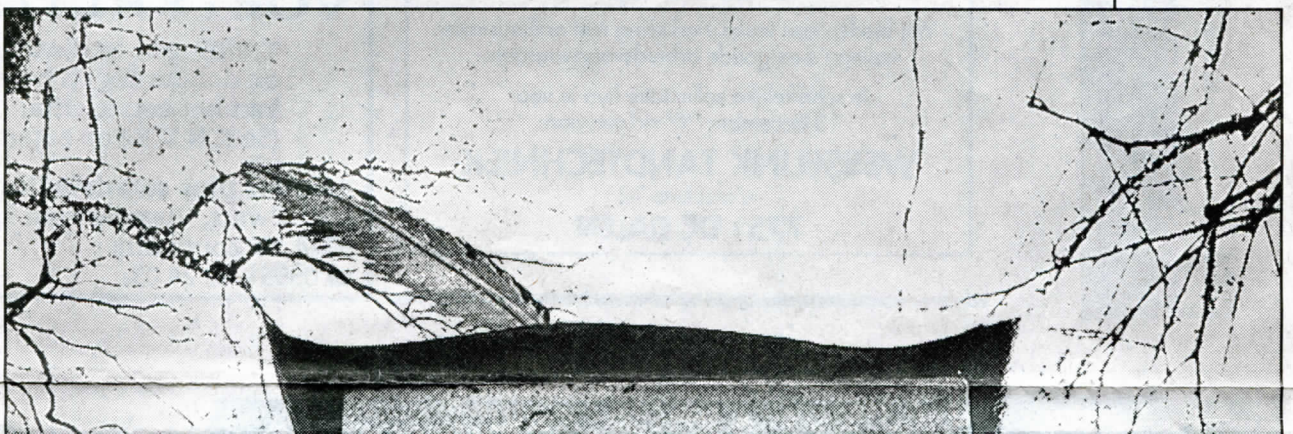

Foto: Harry Tielman

ënten konden niet
t welslagen van het

tiefnemers zich niet
De contacten bleven
een stroomversnel-
roningen afgelopen
een bedrag van hon-
ikbaar te stellen.

am samen met Re-
te teugels en ging aan
r. Van der Kooi wer-
e te willen doen. Dat
lfs toestemming ge-
uitgebreide lijst met

▲ Gerben de Vries... „Met de feiten nam hij het soms niet zo nauw.“

Foto: Harry Tielman

niën. Het nieuwe naslagwerk wordt een wetenschappelijk verantwoord werk, vertelt de historicus. Toch zullen de boeken meer bieden dan een droge opsomming van feiten. „Het wordt een zeer herkenbaar Gronings product, waar veel mensen zich mee kunnen identificeren.“ Uiteraard komen de geschiedenis en de cultuur van stad en provincie Groningen uitgebreid aan bod. Ook de geografie en de economie worden helder belicht. „Ons doel is alles in een zo helder en bondig mogelijke schrijfstijl te brengen.“

Hoofdbreken

Omdat het ondoenlijk is, om de zoveel jaar een herziene versie van de encyclopedie uit te brengen, kost het de redactie de nodige hoofdbreken een scheidslijn te trekken tussen wat wel en wat niet mee kan.

„Over Ede Staal en FC Groningen bestaat uiteraard geen twijfel. Maar wat te doen met bijvoorbeeld Wia Buze, die nu heel populair is? Weten de mensen over vijf jaar ook nog wie ze is, of is ze dan toch alweer lang en breed vergeten? Want één ding staat vast: de encyclopedie moet zeker een jaar of dertig, veertig meekunnen.“

Het idee een herziene versie van 'Ter Laan' of een compleet nieuw naslagwerk uit te brengen, bestond al langer. Maar al die plannen liepen op niets uit.

In 1989 leek het erop dat het eindelijk zou lukken. Uitgeverij Wolters Noordhoff in Groningen had wel oren naar het idee. Maar liefst 1200 pagina's dik moest het worden en voor de redactie waren drie hooggeleerde zwaargewichten aangezocht: hoogleraar moderne geschiedenis prof. dr. A.H. Huussen jr. van de Rijksuniversiteit Groningen, dr. J. van der Kooi, docent aan het Nedersaksisch Instituut, en rijksarchivaris dr. F.C.J. Ketelaar. Hoewel het nodige werk al werd verzet, kwam het project niet van de grond. De initiatiefnemers kregen de financiering niet rond. Het plan verdween in de ijskast, om er vijf jaar later weer uit te worden gehaald.

Het Rijksarchief en de Groningse uitgeverij Regio-PROjekt staken de koppen bij elkaar en besloten de uitdaging aan te nemen. Nog voor het officiële afscheid van Henk Vonhoff als commissaris van de Koningin van Groningen, in 1996, moest het klaarliggen. Dát was iets te hoog gegrepen. Het bijzondere afscheidscap-

gelschieters en subsidiënten konden niet worden overtuigd van het welslagen van het project.

Deze keer lieten de initiatiefnemers zich niet weer uit het veld slaan. De contacten bleven bestaan. De zaak kwam in een stroomversnelling toen de provincie Groningen afgelopen september bekend maakte een bedrag van honderdduizend gulden beschikbaar te stellen.

Speurtocht

Archivaris dr. P. Brood nam samen met Regio-PROjekt het paard bij de teugels en ging aan de slag. Prof. Huussen en dr. Van der Kooi werden gevraagd om weer mee te willen doen. Dat wilden ze wel. Ze gaven zelfs toestemming gebruik te maken van de zeer uitgebreide lijst met onderwerpen die ze in de jaren tachtig al hadden samengesteld. Het duurde even voordat die goed opgeborgen lijst werd gevonden in de nieuwe archieven van Cascade. Maar na een speurtocht kwam de informatie boven water.

Er kon worden gewerkt. Ter versterking van de redactie werden andere deskundigen aangetrokken, die ieder zelf ook met mensen kwamen die een bijdrage zouden kunnen leveren. De club groeide behoorlijk. Inmiddels steken zo'n honderd mensen hun tijd in het project.

Een van de redactieleden is Harm van der Veen uit Veendam. De voormalige docent geschiedenis aan de lerarenopleiding Ubbo Emmius in Groningen neemt de Groninger Beweging, de streekcultuur en de Groninger streektaal voor zijn rekening. Van der Veen, die al een groot aantal artikelen en publicaties op zijn naam heeft staan en meerdere boeken over de Groninger geschiedenis heeft geschreven, acht het van belang dat de boeken er komen. „Ter Laan' is nauwelijks nog te krijgen. Bovendien mis je in die boeken de ontwikkelingen die de laatste vijftig jaar hebben plaatsgevonden.“ Van der Veen breekt wel een lans voor Ter Laan: „We gaan nog steeds uit van zijn uitgangspunten. Hij heeft belangrijk werk verricht op streekhistorisch en folkloristisch gebied. Wij maken alleen een andere keuze van de onderwerpen.“

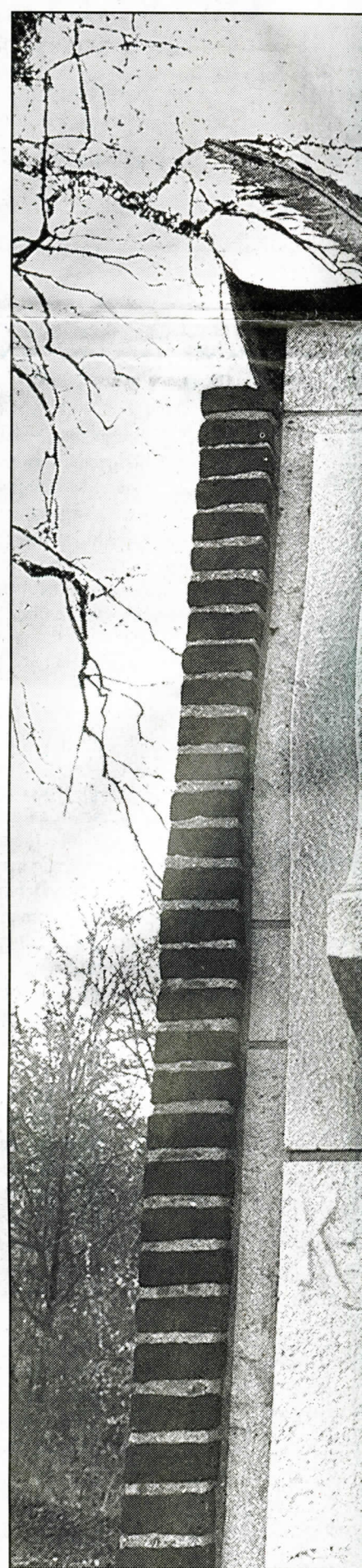
Bevlogen

Een dergelijke redactie stond Cornelis ter Laan niet ter beschikking, hij moest het grotendeels alleen doen. Uiteraard had hij zijn mensen op wie hij een beroep kon doen, maar het eindwerk deed hij zelf. Dat hij zoveel boeken publiceerde, vol met gemakkelijk toegankelijke wetenswaardigheden, had alles met zijn jeugd en opvoeding te maken. De bevlogen SDAP'er, die in 1871 werd geboren als zoon van een arme boer, zag kans zich op te werken door hard te werken en te studeren. Omdat hij goed kon leren, gaven zijn ouders toestemming om door te studeren. Hij mocht onderwijzer worden en werd later uit volle overtuiging socialist. Want, zoals hij het zelf ooit zei: „Een onderwijzer behoort socialist te zijn, want hij ziet alle ellende.“

In 1914 werd hij de eerste 'rode' burgemeester van Nederland. Hij zat toen al een aantal jaren namens het district Hoogezand in de Tweede Kamer. In 1937 nam hij op 65-jarige leeftijd met grote tegenzin afscheid van de politiek. Hij moest wel, de SDAP had besloten dat Kamerleden op 65-jarige leeftijd moesten terugtreden. De zeer energieke Ter Laan zei de Tweede Kamer en het burgemeesterschap vaarwel, ging met pensioen, en stortte zich volledig op zijn allergrootste hobby: de geschiedenis van Groningen. Behalve de encyclopedie verschenen er na zijn pensionering vijf verschillende woordenboeken en allerhande publicaties. Stilzitten kon hij niet. Tot op zeer hoge leeftijd bleef hij schrijven. Op zijn negentigste kwam er zelfs nog een boek uit over de geschiedenis van Slochteren.

Multatuli

Het laatste boek dat onder zijn naam verscheen was het 'Woordenboek op Multatuli', dat twee

gold Eduard Douwes Dekker alias Multatuli groot voorbeeld: 'Als geniale hervormer opkwam voor een beter leven voor de armen en streed voor de rechten van de vrouw en de rechteloze massa.'

Ter Laan zag nooit kans het zeer omvangrijke werk uit te geven, hoewel er wel een proef was gemaakt. Maar de uitgever zag er van af de klus te beginnen.

Na zijn dood schonk de familie van Ter Laan de aantekeningen aan het Multatuli Instituut in Amsterdam. Daar bleven de v

in samen met Re-
 regels en ging aan
 Van der Kooi wer-
 te willen doen. Dat
 s toestemming ge-
 gitbreide lijst met
 ren tachtig al had-
 urde even voordat
 erd gevonden in de
 rade. Maar na een
 atie boven water.
 er versterking van
 deskundigen aan-
 met mensen kwa-
 n kunnen leveren.
 Inmiddels steken
 d in het project.
 is Harm van der
 gemalige docent ge-
 leiding Ubbo Em-
 e Groninger Bewe-
 Groninger streek-
 der Veen, die al een
 ublicaties op zijn
 ere boeken over de
 ft geschreven, acht
 en er komen. „Ter
 krijgen. Bovendien
 wikkelingen die de
 plaatsgevonden.”
 lans voor Ter Laan:
 z zijn uitgangspun-
 werk verricht op
 istisch gebied. Wij
 euze van de onder-

nd Kornelis ter Laan
 est het grotendeels
 hij zijn mensen op
 en, maar het eind-
 oveel boeken publi-
 k toegankelijke we-
 es met zijn jeugd en
 vlogen SDAP'er, die
 zoon van een arme
 verken door hard te
 dat hij goed kon le-
 emming om door te
 erwijzer worden en
 ging socialist. Want,
 Een onderwijzer be-
 hij ziet alle ellende.”
 e 'rode' burgemees-
 t toen al een aantal
 t Hoogezand in de
 am hij op 65-jarige
 afscheid van de poli-
 AP had besloten dat
 leeftijd moesten te-
 eke Ter Laan zei de
 burgemeesterschap
 n, enstortte zich vol-
 obby: de geschiede-
 ve de encyclopedie
 nsonering vijf ven-
 en allerhande pu-
 niet. Tot op zeer hoge
 Op zijn negentigste
 uit over de geschie-

zijn naam verscheen
 Multatuli', dat twee
 z zijn dood, bij Sdu-
 de socialist Ter Laan

gold Eduard Douwes Dekker alias Multatuli als groot voorbeeld: 'Als geniale hervormer, die opkwam voor een beter leven voor de arbeider en streed voor de rechten van de vrouw en de rechteloze massa.'

Ter Laan zag nooit kans het zeer omvangrijke werk uit te geven, hoewel er wel een proefdruk was gemaakt. Maar de uitgever zag er van af aan de klus te beginnen.

Na zijn dood schonk de familie van Ter Laan de aantekeningen aan het Multatuli Genootschap in Amsterdam. Daar bleven de vele duizenden vol geschreven papertjes jaren en jaren in de kasten liggen. Eerst in 1983 werden de

aantekeningen 'teruggevonden' door Hans van den Bergh, die als voorzitter van het genootschap aantrad. Hij vond een schat aan gegevens. Ter Laan bleek meer dan dertig jaar te hebben besteed aan het verzamelen van feitjes en informatie, over alles wat met Multatuli te maken had. Lang niet alles kon worden gebruikt.

Uiteindelijk werden al zijn aantekeningen behoorlijk herschreven en sterk geredigeerd. Ter Laan had ook bij dit project alles wat los en vast zat verzameld en bijeengeschraapt. Stilzitten kon hij immers niet, de duizendpoot van Slochteren.

▲ Het monu-
 mentje in
 Slochteren.

Foto: AnneMarie Kamp

maar wat te doen met Wia Buze?